

Wesselényi Miklós báró ifjúsága.

(Harmadik és befejező közlemény.)

III.

Wesselényi tizennyolezadik évében ritka szép ifjúvá serdült. Tanulmányainak befejezéséhez közeledett. Közben azonban szerette volna egyenesen tapasztalatból ismerni Magyarországot s az Osztrák-császárság nevezetesebb városait. Óhajtotta meglátogatni azokat az írókat, a kiket műveikből, Kazinczy leveleiből s Döbrentei beszédeiből ismert. Kivált Kazinczyt, az atyai barátot, Berzsenyit, az apja halálára írt remek óda költőjét és Kis Jánost kívánta megtisztelni. Már 1813-ban tervezgették az utazást. Wesselényi Döbrentei Gábort is rá akarta bírni, hogy Zsibórol, illetőleg Kolozsvárról egyenesen Széphalomra menjenek. Azonban Döbrentei, a ki ez idő tájban mind jobban vonzódott Wesselényihez, s a ki a maga tanítványa, Gyulay Lajos gr. elé is őt tűzte példányképül, és sokszor voltak egymás társaságában, ekkor nem teljesítette Wesselényi kívánságát. De a következő évre megtették az előkészületeket, hogy a tervezett utazás el ne maradjon. Döbrentei az ekkor megindult folyóiratának szerkesztői dolgait jó előre rendezte, hogy mi se akadályozza őt a megteendő utazásban. S másfelől a politikai élet is sok látni valóval kecsgetett Bécsben és Budán.

Az előleges terv az volt, hogy hárman indulnak: Wesselényi, Pataky és Döbrentei 1814. júliusa elején: Zsibórol Krasznára Cserey Farkashoz, onnan Álmosdra Kölcseyhez, azután Debreczenbe, Tokajba, Sárospatakra és Széphalomra, ha Kazinczy akkor otthon tartózkodik. Tőle Felső-Magyarország nevezetesebb városaiba látogatnak és útjukba ejtik Bártfát, Eperjest,

Kassát, Jászót, Miskolczt, Egert és Hatvant, a honnan Pestre szándékoznak. Pestről a Dunántúl fontosabb városait akarják érinteni: Székesfejervárt és Veszprémet, a honnan Döbrentei haza igyekszik atyjához, Wesselényi pedig nevelőjével addig meglátogatja Füredet, Keszthelyen a Georgikont, Niklán Berzsenyit és Sümegen Kisfaludy Sándort. Innen Sopron felé veszik útjokat, megállapodnak Eszterházán s így Bécsbe indulnak. Bécsből a Duna mellett Pestig, innen Kecskemétre, Mezőhegyesre, Aradra, Világosra, Nagyváradra s vissza Erdélybe.¹

Kazinczy nagyon megörült a hírnek, a melyet vele Döbrentei közölt. Bármilyen dolgát késznek nyilatkozott elhalasztani, csak hogy otthon lehessen a várva-várt vendégek érkezésekor. De már most inti Döbrenteit, hogy Debreczenből Szent-Mihályra minden bizonynyal ellátogassanak, hogy megismerkedjenek Dessewffy József gróffal, a kit ő értesíteni fog, hogy ez alkalomra otthon legyen. A pesti írónak is eldicsekszik, hogy a nem remélt szerencsének előre örüljenek.

Az előleges terv azonban nemsokára megváltozott. Nemesak hárman akartak útnak indulni, hanem hozzájuk szándékozott csatlakozni még két Bánffy báró is. Nem is épen hazánk nevezetesebb városait akarták meglátogatni, hanem Felső-Olaszországot s az osztrák városok közül is néhányat olyformán, hogy éppen akkor érkezzenek Bécsbe, midőn Ferencz császár és király a magyarországi és erdélyi küldöttségeket fogadja a háború szerencsés befejezése alkalmával.

E szerint 1814 jún. 21-kén indultak útnak. Egyenesen Bécsbe akartak eljutni, hogy Cserey Farkassal, ki az erdélyi küldöttséggel szintén ott időzött, találkozzanak. Bécsben nagy figyelmet keltett az ifjú báró, a kit a főhercegek is szívesen fogadtak. Innen Sopronba rándultak, a hol Kis Jánosnál tisztelegtek. Majd Grácznak tartottak, honnan Marburgba, Laibachba és Triesztbe mentek. Innen Velenczébe hajóztak, a hol a képzőművészet remekeit tanulmányozták. Majd Padovába, Vicenzába, Veronába tértek, s a Lago di Gardától vissza Triesztbe, Fiuméba és Zágrábba. Érintették Varasdót, Csáktornyát,

¹ Döbrentei G. levele 1814 máj. 5. U. o. XI. köt. 365. 1.

Nagy-Kanizsát és Marczalit, a hol a két Bánffy Keszthelynek tartott s onnan Pestre tért.¹

Wesselényi, Pataky és Döbrentei Marczaliból Niklára mentek Berzsenyi látogatására. A híres ódaköltő csendes örömmel fogadta vendégeit. Wesselényi kifejezte háláját az atyja halálára írt remek ódáért. Berzsenyi megilletődött, de nem ömledezett szavakban. Férfias melegségét azonban nem titkolta, s kevés, de őszinte szavai is mutatták, mennyire megtisztelve érezte magát a Wesselényi látogatásával. Kazinczynak írta meg, miképp hatott reá ez a látogatás: Meg volnánk békélve az emberiséggel, ha azt gyűlöltük volna is — úgy mond — midőn Wesselényit és Patakylt látjuk. Mire Kazinczy egyenesen azzal felel, hogy nem volna szerencsétlen a magyar nemzet, ha sok Wesselényije volna. Hogy Berzsenyi mily mélyen belépillantott az ifjú báró lelkébe, mily tisztán felfogta tehetségeinek hatalmas nyilvánulását s mily vatesi lélekkel olvasta ki tüzes szemeiből jövőendő pályáját, bizonyítják e sorai:

Mint az egekbe merült Aetnának az alja virányos,
S a tetején örökös tűzörvény s aetheri fagy küzd;
Arezaidat derülő tavaszod szép hajnala festi,
Jég fedi homlokodat, s láng csap ki komoly szemeidből.
Erdély! mennyköveid forrnak bent, esküszöm, áldozz.

Barátsággal fogadta Wesselényit és társait Kisfaludy Sándor is Sümegen s újonnan készült *Hunyadi János* című drámájából néhány jelenetet olvasott fel előttük. Innen Dukai Takács Judit látogatására mentek, majd Felső-Bükkre, a híres szónok, Nagy Pál tiszteletére, őt azonban nem találták otthon. Itt Döbrentei elvált Wesselényitől, a ki Patakyval együtt szept. végén ismét Bécsbe indult. Néhány napi mulatás után Pestre tértek, hol Döbrentei egy ideig várt reájok, hogy együtt menjenek Széphalomra. De Wesselényi és Pataky tovább késtek, s így Döbrentei, sietvén vissza tanítványához, nem találkozhatott útítársaival, a kik Pesten inkább csak az írókat akarták meglátogatni, s nem igen volt szándékuk az európai fejedelmeknek budai időzése alkalmával rendezett ünnepélyeket bevárni.

¹ Döbrentei G. levele 1814 szept. 27. U. o. XII. köt. 114., 115. l.

Azonban Gyulay Albert gr. Pesten marasztotta az ifjú bárót és nevelőjét s e miatt közel három hétig voltak itt. Végig nézték a három napig, okt. 25-ikétől 28-ikáig tartó nemzeti és udvari ünnepélyeket. A két fővárosba a vidékről is sokan összesereglettek, hogy lássák, mikép fogadja Ferencz király a bécsi congressus után Budára is ellátogató vendégeit, a porosz királyt és az orosz ezárt. Megjelentek a színházban; látták, az uralkodókat a M. N. Múzeumban, a fűvész-kertben. Látták mily nagy pompát tudnak kifejtetni a magyar főurak, a megyei köve-tek, a kiknek láttára maga az orosz czár is „azt a kedvező vallást tette, hogy ily pompás nemzeti fényességet sem Párisban, sem Londonban nem látott“. Gyönyörködhettek a két főváros kivilágításában, a melyet a tervezett napra ugyan elmosott az eső, de az udvari bál alatt mégis kigyúltak az örömtüzek.¹

Wesselényi, úgy látszik, megelégette a sok hiú látványosságot és sietett Széphalomra.

Nov. 2-án ért Wesselényi nevelőjével Sátoralja-Ujhelyre. Másnap vásár volt, s így azt hitte, hogy Kazinczyt is ott találja. Kazinczy azonban nem volt ott; de ott volt neje, a patikáriusnál szállva. Pataky tudakozódott: nincs-e ott háza Kazinczynak, s midőn azt érték, hogy a patikáriushoz szoktak szállni, ha Ujhelyre bemennek: ők is odamentek s ott látták először Kazinczynét. Mivel a fogadó tele volt: „kénytelenek voltak a fűtetlen, kitört ablakú billiárd-házban hálni“, magán a billiárdasztalon. Mióta Pestről elindultak, sem le nem vetkőztek, sem meleg ételt nem ettek: másnap reggel Kazinczyné megkérte a patikáriust, hogy meleg kávéval kínálja meg a kedves vendégeket; egy-szersmind kiizent férjének, hogy addig is, míg ő visszatérhet, gondoskodják róluk.

November 3-ikán gyalog indultak Széphalomra a Kazinczy vinczellérjének kalauzolása mellett. Hét-nyolcz óra között egyszer csak meghallja Kazinczy, hogy eselédjei két, közelgő fiatal úrról beszélnek. Tudta, hogy a várva-várt vendégek, de azt nem, hogy Wesselényi-e nevelőjével, vagy a két Bánffy báró. Nagyobb

¹ L. a Hazai és Külföldi Tudósítások 1814. évf. II. félév 30—36. számait.

leányát kézen fogva, eléjük sietett, a mint Wesselényi és Pataky „velencei marinaro téli köpenybe öltözve“ igyekeztek fölfelé a dombra, hol Kazinecny háza állott. Első pillanatra nem ismerte meg Wesselényit s kénytelen volt megkérdezni, vajjon ő-e az. A feleletet forró ölelés követte.

Három napig, hetvenkét óráig mulattak Kazinecynál, a kinek ünnep volt e három nap. Folyvást együtt volt az egész család. Kazinecyné, sőt a gyermekek is mindig Wesselényi körül tartózkodtak. A házi gazda túláradó örömmel szemlélte az ifjú bárót és nevelőjét, kit nagyon megszeretett. Elbeszélte nekik fogsága történetét, rajzolta szenvedéseit, testvéreivel való viszállyait. Wesselényi megilletődve hallgatta és szemei könnybe lábadtak. „Mennyit szenvedtél barátom — szólt — de nézd körül magad ebben a szép circulusban, s valld meg, hogy gazdagon meg vannak jutalmazva szenvedéseid. Én nem ismerek szebb életet, mint a tiéd“. Az érzékeny szívű ifjú sírva fakadt. „Nem akartam megzavarni e szép érzést — írja Kazinecny — s úgy tettem, mintha azt nem sejtettem volna meg, s akkor szemei lesülyedtek, s orczáin végigfutott a könny“. „A mely ifjú *sírhat*, a mely ifjú *így* *sír*, az túl van minden veszélyen“ — mondja Kazinecny.

Az érett gondolkodású ifjú naiv, érzékeny szíve a gyermekekkel való ingerkedésben is nyilatkozott. Pataky néhány-szor meg is intette, hogy hagyja békében a gyermekeket, de Wesselényi tovább játszadozott velük, a min az apa is örömmel mulatott.

Beszéltek mindenről, a mi sorsukat és a nemzeti életet érdekelte. Wesselényi elmondta, hogy Bécsben hallotta, milyen inség van Erdélyben. Azt gondolta először, hogy visszatér, hadd segíthesse az úti költséggel jobbágyait. De azután, mégis csak elhatározta, hogy már most megteszi a tervezett utat, hiszen az ő áldott jó szívű anyja majd talál módot alattvalóinak segélyezésére. „Aztán — folytatá — én magamnak is tartozom valamivel, s mikor jártam s járhattam volna több haszonnal?“

Kazinecny Patakytól tudta meg, hogy az egész társaság a Wesselényi költségén utazott, s így nem csoda, ha kétezer arany-nál (tizezer forintnál) többet elköltött. Természetesen apróbb

művészi tárgyakat, képes könyveket s kisebb gazdasági eszközöket is vásárolt.

Kazinczyt, a ki a humánus érzésű és gondolkozású ifjút magába mélyedve szemlélte, bántotta valami, a mit szeretett volna előhozni neki. Végre erőt vett magán s elmondta, hogy még 1810-ben, az id. Wesselényi halála után, azt a hihetetlen hírt hallotta, hogy „a tizennégy esztendőes Wesselényi még brutálisabb az atyjánál: vereti embereit, cselédjeit.“ Wesselényi nemesak hogy megczáfolta a rágalmat, de Kazinczyval is, a ki bizonyos körülmények között igazoltnak ítélte a vessző használatát, vitába bocsátkozott, s hivatkozott a francia seregre, hol a testi fenyítéket már eltörülték. Kazinczy örömmel győzdött meg a rágalom alaptalanságáról s ifjú barátja humanus érzését nem győzte magasztalni. A Wesselényi iránti határtalan szeretetébe belevonta Patakyt is, e mívelt, érett lelkű ifjat, a kinél „soha Wesselényi egy jobb nevelő barátot nem kapott volna“. Kazinczyné elragadtatással szemlélte a két meghitt barátot és szinte zavarban volt: melyiknek adja az elsőséget; de Wesselényiről mégis azt ítélte, hogy „ő minden ifjagnak koronája“. Mikor Kazinczy azt a megjegyzést tette, hogy a Pataky feje méltó volna egy Rubens, vagy Van Dyck esetére: neje azzal toldotta meg ez észrevételt, hogy ő a két jó barátban Carlost és Posát látja, s ez ötlet annyira megtetszett Kazinczy-nak, hogy innentől fogva Wesselényit Carlosnak, Patakyt meg Posának szólítja.

Kazinczyné a legeszményibb felfogást alkotta Wesselényiről. A jó és nagy megtettesülését látta benne, a kihez mindenkinek ragaszkodnia kell az életben. Midőn férje Sátoralja-Ujhelyen egyháza ügyeiben gyűléseket tartott, azt üzenete hozzá „vígsággal elegy elgyengüléssel“, hogy kímélje egészségét, mert csak addig lesz reménye Carlost láthatni, míg férje él. „Halálo — írja hozzá — kétszeresen özvegygyé tenne, mert mindenki megfélekedzne rólam, hogy én még élek.“¹

Másfél év múlva is nagy szeretettel rajzolja Wesselényi jellemképét, a kinek minden tettében a nagyság érzése ural-

¹ Kazinczy F. levele Wesselényihez. 1815. febr. 1. U. o. XII. köt. 362. 1.

kodik; a ki engedékeny a mások hibái iránt, pedig mélyebben
 bepillant az ember szívébe, mint önnön maga, hogy felfördje az
 elkövetett hibának rugóit, vagy arra mentséget keressen. Wes-
 selényiről — szerinte — valóban azt mondhatja az ember, hogy
 még haragja is édes; a boszút és gyűlöletet hírből sem ismeri.
 „Huszdik évében — írja — hajlama lesz a féltékenységre . . .
 De soha sem lesz rossz indulatú (méchant); ha valami csípős
 kifejezés jó kedvre hangolja, még nincs bátorsága, hogy a beszé-
 lőt elhallgattassa, sőt el is mosolyodik; azonban érezhető, hogy
 ez ellenére van, hogy szívesen vádolná önmagát, nevetése nem
 látható, sem nem hallható . . . Lelke oly jó, jelleme oly könnyed
 s oly szeretetreméltó, hogy nagyon sokat vesztene, ha megvál-
 toznék . . . S vajjon merné-e őt valaki hízelkedve vigasztalni
 az élet nehézségeiért, vagy csalárd illúziói ellen őrizni? Ha én
 húsz éves korában találkoznom Carlosszal, ezt mondanám neki:
 Ne bizza el magát ön első benyomásaiban, e kedves elragadtatá-
 sokban, a melyekről épen nem tudható, vajjon visszatérnek-e
 ismét. De biztosítsa előnyös tulajdonságait, hogy hajlamai elvekké
 változzanak, mert különben inkább félhet azok, mint hibái miatt.“¹
 E vonásokat akkor veti papírra Kazinczyné, midőn férje épen
 indulóban van Zsibó felé, s nyilván ez üzenettel bocsátotta őt
 útjára.

November 5-dikén Wesselényi készüléteket tett az elúta-
 zásra. A forró barátság azonban, a mely annyi megilletődéssel
 hatott az ifjú báróra, még egy kevés ideig ott tartóztatá. Anyja
 iránti gyermeki szeretete vonzá őt, repülni óhajtott volna karjai
 közé, de innen is nehezen tudott megválni. Másnap reggelre halasz-
 totta az indulást. Kérte Kazinczyt, tegyen rendelést, hogy az ő
 kocsiján elmelessenek Sátoralja-Ujhelyig. S mikor már a koci
 készen volt is, egyre halasztgatta a búcsúzást. De végre indul-
 niok kellett. Wesselényi felkelt, megrázta atyái barátja kezét
 s megölelte, Kazinczynénak pedig meghajtotta magát. Az öröm-
 mel csordúltig telt szívű férj azonban arra kérte a deli ifjat,
 hogy mivel őt szereti, nejét is csókolja meg, a mit az ifjú meg
 is tett, s példáját Pataky is követte.

¹ Portrait de mon Carlos. Kazinczyné kézírata a Wesselényi M. b.-gőr-
 esöni levéltárában.

A búcsúzás megtörtént, s Wesselényi Patakyval együtt útnak indult. Sárospatakon Vályi Nagy Ferencznél megállapodtak; útközben látták Szemere Pált és Kölesey Ferenczet, a kiknek azonban nem volt bátorságuk Wesselényiéket megszólítani.

Kazinczyt nemcsak az ifjú báró gyönyörű alakja, nemes visellete, tiszta, nyílt szíve, hanem gondolkozásának érettsége s komolysága is megragadta. „Még szédelgek örömben s álmélkodásaimban — írja az elválás után Döbrentének — s három boldog napjaimnak egymást űző szép képei úgy hagyták lelkemet, mint midőn a Belvederéből kijövök; érzem, hogy lelkem eltölt, de nem tudom, vagy alig tudom, mi az, a mi elrészegített“. Jó ideig nem is beszéltek másról a széphalmi családi körben, mint az együtt töltött három nap örömeiről. Kazinczy nem győzte rajzolni elragadtatását, a melyben neje is osztozott. Nemesak az atyai barát megáradt érzései nyilatkoznak szavaiban, hanem a jövőbe tekintő hazafié is, a ki Wesselényit már ott látja a nemzet tanácsában irányító szerepet vinni. „Meglásd — írja Sipos Pálnak — hogy Wesselényi, most az erős Herkules, ki a kigyót megfojtja, idővel az árva hazának egy fényes csillagává válik, s ezer, millió nép fogja imádni“. Elragadtatása szinte naív hasonlatokat csal ajkaira, midőn ezt kérdi Berzsenyitől: „Európának isteneit (t. i. a három uralkodót) látta Buda: Széphalom Wesselényit és Patakyt. Melyike látta többet?“ Vagy midőn Gyulay Karolinának ezt írja: „Sándornak, az Európa megszabadítójának, jelenléte el fogott volna ölni a maga fényével; ő isteneknek való vendég. Nekem Wesselényi és Pataky kedvesebb, mint a világnak minden Sándorjai“. Ha rokonaikhoz elindultak: Kazinczy mindenütt átélt örömeit rajzolta, miben neje is híven követte. Gyermekies reménykedéssel emlegették, hogy két év múlva újra hozzájok ígérkeztek, s alig várták, hogy legalább Wesselényi arczképét megkaphassák Donát Jánostól, a ki azt Pesten már festeni kezdé.¹

Wesselényi szintén elragadtatással szólt a Kazinczynál töltött napjairól. Ha édes anyja iránti szeretete nem vonzotta volna,

¹ L. Kazinczynak 1814. nov. 6-tól decz. 19-ig írt leveleit. Lev. XII. köt. 152—206 l.

Sárospatakról visszatért volna Széphalomra. Így csak levélben fejezte ki érzéseit. „Ezen útazásomnak — úgy mond — ha a Polusokig nyúlt volna is, nálad leltem fel jutalmát. Nálad a vadságnak s az irigységnek is meg kék szelidülni s véletek érezni azon boldogságtokat, melylyel a haza s a virtus geniusa jutalmazza tetteidet“.¹ Hónapok múlva is azzal az édes örömmel emlékezik vissza Széphalomra, a melyet csak a legmélyebb hatás tud kelteni az emberi szívben. Nemcsak atyai barátjának írói érdemei, hanem házi körének egyszerű kedvessége, feleségének minden álságtól való tiszta lelke is különösen vonzották. „Széphalmot hozod elő — írja Helmecezynek 1814. dec. 12-kéről — óh Barátom, isteni két napot tölték én ottan. A esendes öröm s igaz boldogság ünnepét ültük s elfelejtkeztünk Elyziumról. A ki elsüggedve, életét megunta, vagy balsorsa által sápadt embergyűlölvé lett, s a ki az asszonyi virtuson kételkedni kezdett s minden szép szelid érzését elvesztette: Széphalomra vele. Megbánás könnyei fogják elpirúlt orezáit nedvesíteni“.² S midőn Kazinczy arról tudósítja, hogy családjában folyvást ünnepi hangon emlegetik őt és nevelőjét, Wesselényi is felsóhajt: „Mért nem lehettem, mért nem érezhettem véletek: nem cseréltem volna fel ezen szép órákat az egybegyűlt fölistenek minden vakító ünnepeikkel“.³ Pataky hasonlóan megilletődve hagyta el Széphalmot s vágyat gerjesztett Cserey Farkasban, hogy igyekezzenek Kazinczyt kedves otthonában mennél előbb fölkeresni.

Ez útazás gyümölcsöző volt a fogékony lelkű ifjúra. Nemcsak az által, a mit látott, hallott és tapasztalt, hanem hogy bizonyos önállóságra tett szert. Anyja szárnyai alól először szabadult ki, s az élet csábos ingerei ellen először volt mintegy önuralmára hagyva. De nemes szíve győzedelmeskedett minden kísértésen. „Barátom — írja Kazinczynek — isteni dolog egy jó s szerető anya szelid karjai közé öt holnapok után azzal az érzéssel rogni, hogy nem voltam gondjaidra érdemetlen, mert *épen* vagyok itt“.⁴ Tiszta, főlemelkedett erkölcsi érzése adott szár-

¹ Wesselényi M. levele 1814. nov. 6. U. o. 156—157 l.

² U. o. 587—588 l.

³ Levele 1814. decz. 8. U. o. 248 l.

⁴ Levele 1814 decz. 30. U. o. 295 l.

nyakat neki, hogy éjjel-nappal repüljön haza felé, anyjához, mint midőn Pest szédítő fényéből és zajából menekült Széchalomra Kazinczyhoz. Az erkölcsi nemességnek e szilárd erején mint megdönthetetlen kősziklán épül jellemének hajthatatlan-sága, a meggyőződéshez való ragaszkodás törhetetlensége. A mit a tizenhárom éves ifjú föltesz magában, hogy apja védszellemét minden tettében maga elé idézi: hűségesen megtartja. Ime egyik oka tiszta erkölcsiségének, ez pedig férfiúi jelleme állhatatos erejének. Az élet megpróbáltatása ellen, a mely csakhamar ismét környékezi, ez őrzi meg őt és gerjeszti mélyebb elmélkedésre ezéjlei felől.

A viszontlátás örömei jóformán még alig csillapodtak el a Wesselényi-házban, midőn egyszerre zimankós felhő borúlt rá.

Pataky, a mint tanítványával Cserey Farkast meglátogatá, hogy útazásuk élményeit elbeszéljék, az úton meghűlt s erős hurutba esett. Így ment Kolozsvárra, apja látogatására. Kissé jobban érezte ugyan magát, de folyvást fejfájásról panaszkodott. De betegen is teljesíteni akarta Kazinczy kívánságát az id. Wesselényi életrajzi adatai s a tervezett kápolna építése iránt, a mire tanítványához való igaz barátsága is ösztönzé. Kazinczy levelei egymásután repültek hozzá, mert ő is égett a vágytól, hogy a régóta tervezett kápolna valahára felépüljön. S a leg-részletesebb kérdéseket intézte hozzá, különösen a zsbói ménesre vonatkozólag, a melyről kedvtelve és bőven kívánt írni a Wesselényi életrajzában.¹

Pataky azonban e kívánságnak már nem tudott megfelelni. 1815. januárius 18-án Wesselényivel együtt Kolozsvárra ment. Hurutjához hideglelés járult, s ebből tüdőgyulladás, majd typhus fejlődött, úgy, hogy eszméletét veszté. Wesselényi Döbrenteiével együtt fölkereste az orvost, hogy remélhető-e Pataky gyógyulása. Az orvos „vállát vont a veszedelmesnek mondá a szünetlen fantazirozást“. Másfelől azonban a megdöbönt Wesselényit megnyugtadni igyekezett, hogy érverésében nem talál semmi rendkívülit. Döbrentei is vigasztalta, hogy az ifjú

¹ Ez az életrajz külön nem jelent meg, csak az Erd. Lev.-ben szentelt néhány lapot e ezélra: 298—323. l.

természet győzni fog a bajon; de maga sem igen remélt. Wesselényi, miután az orvos eltiltá a nevelőjével való érintkezéstől, tanácskozáásra hivatott több orvost s ekkor megtudta, hogy órái meg vannak számlálva. Január 25-kén este hat órakor meghalt.

Wesselényi többé nem látta. A ravatalon részint fájdalma nem engedte, hogy megnézzze, részint, hogy emlékében az élő igaz barát képe maradjon. De temetéséről ő gondoskodott a legszeretőbb aggodással. Az akkori közélet ismert emberei vitték a holt tetemet: Kenderessy Mihály, Wesselényi József és Farkas bárók, Bethlen Sándor gr. és mások. A város végéről azután Zsibóra szállították, a hol „atyja hamvai mellé tétette tanítvány-barátja“.

Az özvegy Wesselényiné teljes mértékben osztozott fia fájdalmában. „Nagy megilletődéssel vettem — írja Döbrentei-nek — Patakym elvesztése felől a hírt, mely véletlen és szomorú. A ki őtet ismerte, az ítélheti meg, mit vesztett fiam és én ő benne. Kipótolhatatlan az ő elszalasztása. Ezt semmi többé vissza nem adhatja... Füstbe ment minden plánumom, s a fiam állapotja a legnagyobb zavarba hozatott“.¹

Wesselényit e csapás fölötté fájdalmasan sújtá; de némán, panasz nélkül tűrte. Annyira hatalmába kerítette őt e fájdalom s annyira átjárta egész valóját, hogy hónapok teltek el, míg legjobb barátainak is megnyílt. A Wesselényi-ház barátait is megrendíté a csapás, és csak bátortalanul merték az ifjú bárót vigasztalni. Kazinczy érezte, hogy inkább ingerli, semmint csillapítja fájdalmát, ha igazságos akar lenni Pataky iránt, de mégis kimondta, a mit szíve érzett. „Oly elkészült, oly lelkes, oly hozzád hív barátot és oly jó tanítót nem kapsz többé, ha érte az egész világot végig járod is“ — írta Wesselényihez.² Egyszermind azonban kegyeletének az a megható nyilvánulása, mely szerint nevelője holt tetemét atyjáé mellé helyeztette a zsibói sírboltban, újabb fényt derített reá azok előtt, a kik Pataky önfeláldozó hűségét becsülni tudták s az akkori kor felfogásával szembe mertek szállni.

¹ Döbrentei G. levele 1815. febr. 21. U. o. 405. 1.

² 1815. febr. 10. U. o. 307. 1.

A magát emésztő seb lassankint enyhülni kezdvén: Wesselényi először is az őt ért változás nagyságán töpreng. Mily gazdagnak érzi magát nevelője barátságával, a melyet „az istenek is irigyelhettek tőle“, s mily élénk örömmel dicsekedett boldogságával. S ime a hévvel érző ifjú tolla most érintetlen: „a fájdalomtól földhöz sujtva hónapok óta kerüli sebei érdekését“. A haragos ég őt azzal sújtá, hogy csak érezni engedte igaz barátja önfeláldozó szeretetét, de attól megfosztá, hogy megédesíthette volna napjait. „Miért nem lehetek egy nagy, egy hatalmas ember — írja Kazinczynak — hogy az egész világ előtt nevét imádottá tehetném?“ Hisz az ő életpályája maga a szeretet volt, s ezt a szeretetet egészen neki áldozta. Testvérek voltak ők, a természet nemes kötelékével szorosán egymáshoz kapcsolva. „Barátom — írja 1815. aug. 4-ikén Kazinczynak — a héten megyek kedves jó anyámmal Zsibóra, oda, hol barátságunk vette isteni eredetét, a hol én ő véle oly nagyon boldog voltam, s a hol minden szegelet elvesztett paradicsomomat fogja nekem mutatni. Abban a szempillantásban, midőn a zsibói tetőre felérvén, legelőbb meg kell látnom *atyám, Posám* temető boltját: oh barátom lebegj ezen rettentő szempillantásban mint jóltévő angyal Sophieddel körültem.“¹

Pataky halála után Wesselényi Kolozsvárt folytatta tanulását. De a veszteség érzete oly mélyen sújtá, hogy abba a házba, hol addig lakott, vissza sem tért többé. Anyja házat vett Kolozsvárt, s Döbrentei és tanítványa is oda költöztek. Szabó András, régebbi tanítója, vezette ugyan, de Döbrentei is igyekezett segítségére lenni, minek az özvegy fölötté örült. „Megbecsülhetlen jó származik a fiamra az által, — írja öcsésének, Cserey Farkasnak — hogy olyan emberrel, mint Döbrentei, lehet egy háznál és az ő társaságában töltheti hasznosan idejét; ez nekem igen nagy megnyugtatósomra van.“²

Döbrentei kétségtelenül jótékonyan hatott Wesselényi fejlődésére. Nemesak a magyar, hanem a külföldi irodalmakban való jártasságát is neki köszönhető, s fölébredt fogékonysága

¹ A M. Tud. Akad. kéziratárában: M. Irod. Lev. 4 r. 29. sz.

² Cserey F. levele 1815. márcz. 11. Kaz. F. Lev. XII. köt. 450. l.

erős táplálékot nyert az által, hogy mintegy bevezette őt Döbrentei az irodalomba, a szellemi harczosok körébe. A tizenöt éves ifjút már ott látjuk az *Erdélyi Múzeum* cz. folyóirat alapítói között a legelső erdélyi mágnásokkal együtt. S bár a folyóirat akkor, 1810-ben meg nem indulhatott: az ifjú nem szünik folytonos figyelemmel kísérni a tervezgetést, s az akadályok elhárítását. Mikor aztán 1814 elején valósúl a terv, s megpillantja az első füzetnek őt kész ívét, mily örömmel kiált fel, hogy végre tehát mégis megindúl. S a mint az első füzet megjelenik: ő viszi magával a kész példányokat legelőbb, s ő olvassa legszorgalmasabban. A *Külföldi Játékszíni Gyűjtemény* számára maga is lefordítja Goethe *Die Geschwister*-ét, a mint Pataky lefordította az *Egmont*-ot.

De áldozó készsége, a melytől íróink annyit vártak, másban is nyilatkozik. Nagy része van az első erdélyi, oly híressé lett drámai jutalom összegyűjtésében is, a melyre Döbrentei adott ösztönt. Az 1814. év tavaszán (máj. végén) Döbrentei egyik Kendeffy gr. páholyában beszélgetvén a német színházban, fölemlítette, hogy a magyar színjátékra került fordítások milyen selejtes munkák, minek okát abban látta, hogy az írók, illetőleg fordítók semmi jutalomban sem részesülnek. Kendeffy és az időközben hozzájuk ment Bánffy László b. késznek nyilatkoztak a jó fordítást jutalmazni. Azonban Döbrentei ezzel nem elégedett meg s arra buzdítá a két ifjat, hogy álljanak társaságba többen s tűzzenek ki tetemesebb jutalmat eredeti tragédiára. Az ifjak helyeselték a tervet. Másnap Döbrentei elbeszélte ezt az őt meglátogató Wesselényinek, s „ő lángolva fogadta s magára vállalta a jutalom egybegyűjtését.“ Így tűzhetette ki Döbrentei az ezer forint pályadíjat már az első füzetben.¹

A tizennyolcz-húsz éves ifjú gondolkodására, az élet igazi feladatainak felfogására nézve már kész férfiú. Csak a tettek utáni sovárgás, a törekvés forró ösztöne s a kielégítetlen becsvágy bánatra hangolása mutatnak benne az ifjúra. Elszomorítja a tudat, hogy emberi korának már majd két évtizedét átélte s még mit sem tehetett, a minek emlékére hangosabban és szabadabban doboghatna szíve. Még mint gyermek retteg a

¹ Döbrentei G. levele 1814. jun. 3. U. o. XI. köt. 407. l.

haláltól, mert tettek nélkül kellene meghalnia. De tudja, hogy a tettekre készülni kell. Letörli hát e miatti könnyeit, de úgy érzi, hogy készületlensége elég okot ad a szomorúságra. Hanem ez csak pillanatokig tart. Kiemelkedik töprengéséből. Csüggedetlenül tanul, jegyzeteket tesz olvasmányjaiból, mint Kazinezytól látta s hazafias feladatainak sejtelve bizalommal tölti el jövője iránt. A hírnév dicsősége már előtte lebeg, borzad attól a gondolattól, hogy e nélkül kellene meghalnia, elenyésznie. Tudja ugyan, hogy a nagy tettek után való törekvés nemesak tehetségétől, hanem a körülményektől is függ; de azt is érzi, hogy a ki embertársai fölé akar emelkedni, annak bizonyos változhatatlan elvek szerint kell munkásságát intéznie. Csak így csilloghat felé a dicsőség fénye, a melyért élnie kell a jó embernek. Klopstock szavai csengenek fülébe:

Reizvoll klinget des Ruhms lockender Silberton
In das schlagende Herz, und die Unsterblichkeit
Ist ein grosser Gedanke,
Ist des Schweisses der Edlen werth!

Kazinezy türelmetlenül várja, hogy a Wesselényi neve a dicsőség szárnyaira kapjon. Ossian énekeinek fordítása előtt az ő arczképét akarja kiadni, hogy még mielőtt tetteiből ismerhetné az ország, előre fölébredjen iránta a közfigyelem, a mely hatalmas serkentője lehet. Azonban Döbrentei és Cserey Farkas nem helyeslik barátjuknak e szándékát, noha elismerik, hogy Wesselényi már most is megérdemelné e kitüntetést, de bizonyosan azt mondaná, hogy előbb tettekkel akarja megmutatni, mit kíván tőle hazája. S vajjon nem ártana-e „a világ piaczára még ki nem lépett ifjúnak“ e szokatlan magasztalás? Nem támasztana-e irigyeket iránta, holott sokan még azt is fejszóválva emlegetik, hogy hona határain kívül úgy jelent meg, mint egy kis fejedelem? Még abban is gáncsot keresnek némelyek, hogy Bécsben mindenekkel megkedveltette magát s „jövendő kifejlődésének legszebb reményeit hagyta“.¹ Ez okok megmásították Kazin-

¹ Döbrentei G. levele 1814. decz. 27. és Cserey Farkas levele 1815. jan. 4. U. o. XII. köt. 485. 498. l.

ezy szándékát, bár nem minden utógondolat nélkül, mintha attól félt volna, hogy Wesselényiben hamvadni kezd az iránta égő szeretet lángja. Ebben azonban örvedetesen csalódott, midőn 1816-ban őt erdélyi útja alkalmával meglátogató. Most is olyannak lelte, mint mikor az ifjú két évvel azelőtt nála volt Széphalmon. Most is azt ítélhette róla, hogy ő „a minden ifjak legjobbika.”

Az 1816. évben Wesselényi a törvénytudományból tett szigorlatot, s az volt terve, hogy a következő évben Göttingába megy tanulmányait folytatni, és haza jövet átveszi a gazdaság vezetését. A külföldi út elmaradt. A húsz-huszonkét éves ifjú a politikai pályára lépett, s neve esakhamar szokatlan fényt árasztott, a minek senki sem örült igazibb lélekkel, mint az ő atyai barátja, Kazinczy.

DR. VÁCZY JÁNOS.